

Соціальні/ громадські домени

Вступ. Соціальні/громадські (громадянські) домени зазвичай використовуються з метою породження, поглиблення або використання вже наявних соціокультурних розривів, які здатні призвести до соціальних потрясінь, необхідних для успішного застосування гібридно загрозової діяльності.

Мета – охарактеризувати соціальні домени гібридних загроз в площині соціальних розмежувань, які стають основою для застосування гібридного впливу;

- визначити шляхи посилення стійкості українського суспільства до гібридних загроз;

- надати приклади застосування конкретних інструментів гібридних загроз в соціальній сфері.

I. Методологічною основою обрано моделі так званих розривів, розколів або розмежувань в суспільстві. Більшість дослідників виступають за вживання терміну «розмежування» (cleavage), як менш агресивного і більш адекватного. Автори моделей:

Сеймур Ліпсет (американець) та Стейн Роккан (норвежець);

Стефано Бартоліні (італієць) та Питер Маєр (Мейр) (ірландець).

Вони визначали чотири лінії розмежувань:

Центр - периферія;

церква - держава;

Місто - село;

власники - робітники.

Моделі створювали в минулому ХХ ст. стосовно електоральних уподобань політичних партій і блоків, однак актуальність моделей зберігається саме в постановці питання про наявність розмежувань.

II. Характеристика основних ліній розмежувань в українському суспільстві

Сутність моделей стосовно проблематики гібридних загроз полягає у визначенні основних ліній розмежувань в українському суспільстві, як підґрунтя для застосування гібридних впливів, та їх характеристиці з точки зору протистояння вказаним впливам.

Отже, на думку авторів, основні лінії розмежувань в українському суспільстві знаходяться в наступних площинах:

- Питання ціннісної та цивілізаційної ідентифікації (євроатлантичний курс та проросійський курс, ментальне протистояння цінностей, екзистенціальний вимір російсько-української війни тощо);

- Майнові питання (різний рівень доходів населення, питання безробіття, майнова диференціація, соціальне забезпечення населення, трудова еміграція тощо) [ці проблеми більшою мірою розглядаються в інших темах, пов'язаних із економічними питаннями];

- Етнічні питання (походження українського етносу та його формування, поліетнічність країни, державна мова та мови меншин, формування політичної нації тощо);

- Питання децентралізації (врівноваженість інтересів центру та регіонів, збереження внутрішньої єдності, аспекти взаємодії регіональних еліт та центральних структур);

- Релігійні питання (формування релігійної толерантності в країні, наявність представників різних світових релігій, наприклад християнства та ісламу; наявність кількох християнських конфесій – римо-католицької, греко-католицької, православної, протестантської; взаємовідносини церква-держава; проблема церковного підпорядкування, загострення ситуації з діяльністю Української православної церкви Московського патріархату).

III. Напрямки посилення стійкості українського суспільства

Головна заповідь протидії гібридним загрозам в соціальних доменах – сформоване, міцне **громадянське суспільство**. Автори виходять із положення, що в країні сформовано громадянське суспільство, показником чого стали Помаранчева революція та революція Гідності, АТО та повномасштабна російська агресія.

Стратегічні напрями розвитку та вдосконалення громадянського суспільства (на основі Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки):

- Забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях, вирішенні питань місцевого значення;

- Створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства;

- Стимулювання участі інститутів громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України;

- Створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці.

Новітні законодавчі документи (після 24.02.2022 р.):

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 (чинність з 01.01.2023 р.), який «визначає мету, завдання,

принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації, визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері».

В Законі, зокрема, надано визначення закладу сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності та основних напрямів роботи закладу - юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, що здійснює діяльність з реалізації проектів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, спрямованих на національно-патріотичне, військово-патріотичне виховання та/або громадянську освіту. Такими закладами, перш за все, є заклади освіти всіх рівнів, що додатково актуалізує проект «Академічна протидія гібридним загрозам».

Відповідно до Закону розроблено Стратегію утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, затверджену Постановою КМУ від 15.12.2023 № 1322. Документ містить операційний план заходів із реалізації Стратегії в 2023-2025 роках з наступними пріоритетними напрямами:

Пріоритетний напрям 1. Утвердження української національної та громадянської ідентичності;

Пріоритетний напрям 2. Взаємопідтримка та співпраця щодо формування української національної та громадянської ідентичності між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства;

Пріоритетний напрям 3. Формування системи кадрового забезпечення сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності;

Пріоритетний напрям 4. Сприяння розвитку інфраструктури у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Вже сьогодні розробляється План відновлення України до 2032 р., в якому визначено кілька Національних програм щодо соціального/громадського домену;

- Забезпечення ефективної соціальної політики;
- Відновлення та модернізація соціальної інфраструктури;
- Розвиток системи освіти;

- Розвиток систем культури та спорту;
- Модернізація системи охорони здоров'я;
- Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів.

Консолідація зусиль держави і громадськості стане основою протидії гібридним загрозам.

IV. Інструменти гібридних загроз в соціальному домені

Відповідно до дослідження «Ландшафт гібридних загроз: концептуальна модель». Джаннопулос, Г. та ін., 2021 (The landscape of Hybrid Threats, p.33-35) до соціальних доменів застосовується **широкий спектр інструментів**, які впливають як опосередковано на вказані домени, наприклад: фізичні операції проти інфраструктури, кібероперації, порушення повітряного простору, територіальне порушення водних ресурсів, військові навчання, так і безпосередньо - залучення діаспор для впливу, фінансування культурних груп і аналітичних центрів, сприяння соціальним заворушенням, маніпулювання дискурсами щодо міграції для поляризації суспільства та підрив ліберальної демократії, створення плутанини або суперечливого оповідання, дискредитація керівництва та/або кандидатів, підтримка політичних акторів, контроль та втручання в ЗМІ, дезінформаційні кампанії та пропаганда та ін. В кінцевому варіанті мова йде про експлуатацію соціокультурних розколів, які було визначено.

Наведемо приклади застосування найбільш поширених інформаційно-аналітичних інструментів:

Створення проросійських наративів, концептів, дискурсів, серед яких центральне місце належить концепції «руського миру», основу якої складають, відповідно до підходів одного із засновників концепції московського патріарха Кирила, православна віра, російська мова та культура, спільна історична пам'ять та спільні погляди на суспільний розвиток. Її утвердженню сприяє активна пропаганда т.зв. «скрепів», особливих морально-духовних засад російського суспільства. На практиці сучасні свої «скрепи» – мародерство, насильство, зневагу – росіяни багатоаспектно проявили особливо після 24.02.2022 р.;

Плутанина, підміна понять як варіант плутанини - «так звані ЛНР і ДНР» або просто «ЛНР і ДНР» замість тимчасово окуповані території Луганської та Донецької областей. Яскравим прикладом підміни понять є положення про багатовікову «велич Росії», історична реальність якої не знаходить підтвердження ні в минулому, тим більше в сьогоденні;

Дискредитація - умисні дії, спрямовані на підрив [авторитету](#), [іміджу](#) й [довіри](#). Стосовно до [політики](#), дискредитація відноситься до особистих нападків на [громадського діяча](#), для того, щоб підірвати довіру людей до нього або припинити надавати йому підтримку. В [прилюдних дебатах](#), особливо в суспільствах зі [свободою слова](#), дискредитація суперників використовується для отримання підтримки власної позиції. Поширеною практикою останніх років стали спроби дискредитації певних заходів в суспільстві, наприклад дискредитація вакцинавання під час пандемії, яку широко застосували в багатьох країнах;

Примус — тиск з чийогось боку, примушування. Серед видів примусу: [фізичний або психічний примус](#), [примусова праця](#), [примусове переселення](#), [примусове позбавлення власності](#); [примусові заходи виховного характеру](#), [примусові заходи медичного характеру](#), політичний примус, мета якого виконання певних політичних вимог, прийняття рішень тощо. Підґрунтям примусу частіше за все стає шантаж, збір компромату, фінансова залежність та ін. (примус України до виконання Мінських угод, примус Білорусі до участі у російсько-українській війні тощо);

Підтримка акторів – створення т.зв. «п'ятої колони» тобто проросійські налаштованих політиків, громадських діячів та ін. (діяльність ОПЗЖ в Україні, позиція низки діячів Української православної церкви Московського патріархату, дії коригувальників вогню на місцях та ін.).

Стійкість громадянського суспільства в Україні, його обізнаність з можливими гібридними загрозами, вміння протистояти їм є запорукою цивілізаційного поступу нашої країни.

Література:

1. Bartolini S., Mair P. *Identity, Competition, and Electoral Availability: The Stabilization of the European Electorates 1885-1985*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
2. Cullen, P., Juola, C., Karagiannis, G., Kiviso, K., Normark, M., Rácz, A., Schmid, J. and Schroefl, J., *The landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model (Public Version)*, Giannopoulos, G., Smith, H. and Theocharidou, M. editor(s), EUR 30585 EN, Publications Office of the European Union,

- Luxembourg, 2021, ISBN 978-92-76-29819-9, doi:10.2760/44985, JRC123305. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123305>
3. Glossary of hybrid threats. URL: <https://warn-erasmus.eu/ua/glossary/>
 4. Harth, L., Kriener, F., Wolff, J. (2022). *Responding to Foreign Interference in the EU: Beware of Unintended Consequences*. URL: <https://carnegieeurope.eu/2022/10/12/responding-to-foreign-interference-in-eu-beware-of-unintended-consequences-pub-88101>
 5. *Hybrid threats: A comprehensive resilience ecosystem (2023)*. Aho A., Alonso Villota M., Giannopoulos G., Jungwirth R., Lebrun M., Savolainen J., Smith H., Willkomm E. URL: <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-threats-a-comprehensive-resilience-ecosystem/>
 6. Jauhiainen, J. S., Erbsen, H. A., Lysa, O., Espenberg, K. (2022). *Temporary Protected Ukrainians and other Ukrainians in Estonia*. Turku: University of Turku, p. 5. URL: <https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2022-12/Jauhiainen%20et%20al.%20Temporary%20protected%20Ukrainians%20in%20Estonia%2C%202022.pdf>
 7. President of Estonia Alar Karis lecture at JYU, Jyväskylä, Finland: *Our strength is a path to peace, weakness breeds more war*. 13 February 2024. URL: <https://www.jyu.fi/en/news/president-alar-karis-on-martti-ahntisaari-lecture-our-strength-is-a-path-to-peace-weakness-breeds>
 8. Seymour Lipset, *Cleavages, parties and Democracy. Party Systems and Voter Alignments Revisited* (London, UK and New York, US: Routledge, 2001).
 9. Seymour Lipset and Stein Rokkan, *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives* (New York: Free Press, 1967).
 10. Web-site of Hybrid CoE URL: <https://www.hybridcoe.fi/>
 11. Бондарчук П. Ціннісні трансформації суспільства: Український вимір. *Державне управління*. 2021. № 20. С.134-138.
 12. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
 13. Докашенко В.М., Докашенко Г.П. Соціальні розмежування в українському суспільстві як фактор гібридних загроз. *Грані історії*. Збірник наукових праць. Випуск 5(13). Дніпро, 2023. С. 240-245. URL: [СОЦІАЛЬНІ РОЗМЕЖУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЯК ФАКТОР ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ | The Facets of History \(hrany-history.org.ua\)](https://hrany-history.org.ua/sozialni-rozmezuvannya-v-ukrayinskomu-suspilstvi-ya-faktor-gibrydnyh-zagrozh)

14. План відновлення України. – URL: <https://recovery.gov.ua/>
15. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки. Указ Президента України від 7 вересня 2021 р. № 487/2021 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
16. Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках. Постанова КМУ від 15.12.2023 № 1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>
17. Сучасний стан, пріоритети та перспективи розвитку системи громадянської освіти в Україні. Авторський колектив — Ю. Якименко (керівник), П. Стецюк (координатор проекту), І. Балуба, А. Биченко, Д. Добровольський, В. Замятін, О. Литвиненко, М. Міщенко. Київ, 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/12/18/2023-POLIT-OSVITA.pdf>
18. Якубова Л.Д. *Рашизм: Звір з безодні*/ НАН України. Київ: Академперіодика, 2023. 318 с.